

Toelichting op het programma van eisen
Nieuwbouw Centrale Bibliotheek
Informatie ten behoeve van de gemeenteraad

Inleiding

Bibliotheek Utrecht doet het goed! In 2010 groeide het aantal leden met 3,5% naar 62.500 en steeg het aantal uitleningen met 6,5%. Er is geen culturele instelling in de stad die zoveel leden heeft en bezoekers trekt. In 2010 waren dit er ruim 1.276.000.

Waarom dan de noodzaak om te investeren in modernisering van de Utrechtse bibliotheken? Eigenlijk maar om één reden: als de omgeving sneller verandert dan een organisatie, dan is die organisatie op termijn ten dode opgeschreven.

Voortgaande modernisering is een noodzaak om de maatschappelijke functie die de bibliotheek vervult voor de burgers in Utrecht te kunnen blijven vervullen.

Die functie zit in het bieden van toegang tot ontspanning, informatie, educatie en cultuur voor iedereen. Ofwel in de woorden van de missie van Bibliotheek Utrecht: "De bibliotheek levert een actieve bijlage aan de maatschappelijke participatie van haar klanten door het bieden van laagdrempelige toegang tot media."

Dat doet de bibliotheek door invulling te geven aan vijf kernfuncties:

- kennis- en informatievoorziening
- ontwikkeling en educatie
- kunst en cultuur
- lezen en literatuur
- ontmoeting en debat

Bibliotheek Utrecht blijft vernieuwen op elke van deze terreinen.

En dat vergt een behuizing die dat mogelijk maakt. Een nieuwe centrale bibliotheek op het Smakkelaarsveld is daarin een noodzakelijke en belangrijke schakel.

In deze notitie wordt het programma van eisen voor de nieuwe bibliotheek toegelicht.

Daartoe wordt eerst een korte schets gegeven van wat de nieuwe bibliotheek op het Smakkelaarsveld moet gaan worden. Na het –samenvattende– programma van eisen wordt nog ingegaan op enkele aspecten die de ruimtelijke indeling mede bepalen.

Modernisering bibliotheek Utrecht

De modernisering van Bibliotheek Utrecht betreft de inhoudelijke vernieuwing van de dienstverlening en het actualiseren van huisvesting. Huisvesting die die vernieuwing mogelijk maakt en ondersteunt, in een dekkend netwerk aan wijkbibliotheken en een nieuwe centrale bibliotheek. Hieronder werken we dat voor de centrale bibliotheek verder uit.

De (nieuwe) centrale bibliotheek is de broedplaats voor vernieuwingen en de spin in het web van bibliotheekvoorzieningen. Een deel van de Utrechters gebruikt immers niet het dichtstbijzijnde filiaal maar de centrale bibliotheek. Die heeft, anders dan de wijkvestigingen, een eigen, stedelijke, functie. De wijkbibliotheken vervullen vooral een functie voor het onderwijs, voor jonge kinderen, hun ouders, en voor ouderen. Voor deze groepen is er een aantoonbare relatie tussen de afstand en plaats in de wijk.

De centrale bibliotheek trekt daarnaast en breder publiek met relatief meer jongeren, mannen en hoger opgeleiden.

Met de Bibliotheek++ op het Smakkelaarsveld zal de centrale bibliotheek haar te beperkte ruimte aan de Oude Gracht inruilen voor een moderne ambiance die aansluit bij actuele behoeften en verwachtingen van (huidige en nieuwe) gebruikers. Samen met het Artplex en Kunstuitleen Utrecht wordt een centrum gerealiseerd dat toegang biedt tot woord, beeld en geluid, dat daartoe faciliteiten biedt en recht doet aan de Utrechtse ambities als Stad van Kennis en Cultuur.

De centrale bibliotheek is niet langer een magazijn voor boeken waar op te weinig vierkante meters getracht wordt ook de functies te faciliteren die van een moderne centrale bibliotheek verwacht worden. Het zal letterlijk en figuurlijk op een grotere schaal een inspirerende, centrale plek in de stad zijn om te informeren, recreëren, ontmoeten en te verdiepen.

De Bibliotheek++ gaat meer bezoekers, naar schatting een miljoen per jaar, aantrekken door op een passend niveau exposities, debat, culturele en maatschappelijke activiteiten, werk- en ontmoetingsruimte, kunstuitleen en cross mediale activiteiten te bieden.

De nieuwe voorziening biedt zalen voor film, debat, bijeenkomsten en exposities, een ruim assortiment boeken, tijdschriften kranten, actuele media en beeldende kunst, moderne ruimtes en voorzieningen om te studeren, te lezen, te luisteren en te kijken en te ontmoeten en aantrekkelijke horeca. Het geheel is meer dan de som der delen. Het is een aantrekkelijke plaats waar je graag naar binnen gaat.

Kunst en kunstuitleen vormen een verrijking van het dienstenpallet van bibliotheken. Het aanbod van beeldende kunst, de mogelijkheid die te lenen en de activiteiten er om heen vormen een goede aanvulling informatie, literatuur, muziek en film. Bibliotheek Utrecht kiest er voor om kunst en kunstuitleen op het Smakkelaarsveld een plaats te geven.

Bibliotheek++ is veel tegelijk, afhankelijk wat de bezoeker wil: huiskamer van de stad, podium, debatcentrum, tentoonstellingsruimte, uitgaansplek voor jonge stedelingen, een spannende plek voor kinderen, festivalplaats, verzamelplaats van de nieuwste trends enzovoort. De symbiose tussen gebouw en programmering en tussen de tastbare collecties en ontastbare kennis van de partnerinstellingen zorgen voor een nieuwe vorm van cultuurbeleving, die het publiek informeert, vermaakt, verbaast en verleidt.

Met deze bruisende plek en presentatie wordt het verkennen van ontwikkelingen in media, geluid- en beeldcultuur ondersteund en wordt bijgedragen aan een leven lang leren en ontdekken.

In de Bibliotheek++ samenwerking gezocht met andere partijen (zoals het Nederland Filmfestival, Utrechts Uitburo, Stichting Literaire Activiteiten Utrecht, Impakt, Holland Animation Filmfestival, Utrechts Medialab, Dutch Game Garden, UCK, en Utrechtse onderwijs- en kennisinstellingen) wat resulteert in een 7 x 16 uur geopende en bedrijvige cultuurhaven voor een brede publieksgroep.

Met exposities en ook kunstuitleen zal Bibliotheek++ cultuurparticipatie bevorderen en mensen, organisaties en bedrijven in de stad met elkaar verbinden.

Bibliotheek++ vergroot de aantrekkelijkheid van de binnenstad van Utrecht en het stationsgebied. Samen met het Muziekpaleis vormt Bibliotheek++ de cultuur-as van Utrecht. Het is de verbindende schakel tussen het centrum, de westkant van de stad en Leidsche Rijn.

Met deze publieke voorziening geeft Utrecht het Smakkelaarsveld terug aan de Utrechters als veilige en levendige ontmoetingsplaats.

Ruimtelijk programma en Programma van eisen

Kenschets

Een grove indeling van het programma van de nieuwe bibliotheek met kenschets van de sfeer en activiteit ziet er als volgt uit:

Kernactiviteit	Wat vind je hier?	Sluit aan bij	De sfeer	De inrichting	verbindingen
Studiehuis 1500 m2 <i>Motto: laatste plek in de stad waar het stil is.</i>	achtergrondcollectie en Studieplekken	Leren Informeren	Klassieke bibliotheek Stil en sereen (klooster)	Verzorgd Tijdloos Rustig	Relatief gesloten Wel veel licht en uitzicht
Uitleenbibliotheek 6000 m2 <i>Motto: wat hebben ze veel, en wat een leuke (boeiende, interessante) dingen!</i>	Actuele en populaire collectie boeken en strips (literatuur, spanning, romantiek, Informatieve boeken, waaronder shops voor reizen, kunst, koken) Utrecht-collectie Kinderen Kunstuitleen Werkplekken Muziek Jongeren Games DVD's	Lezen Leesplezier Cultuurgenieten	Winkel Rustig (Selexyz)	Degelijk Ten dienste van het product, verleiding	Verbonden met activiteiten-gebied Met trap die uitnodigt om op te zitten
Activiteitengebied 1500 m2 <i>Motto: hier is altijd wat te doen!</i>	Muziek Themacollectie (bijvoorbeeld in juni: spannende boek) Reflectie op de samenleving (in de schijnwerper, debatten) Presentaties (open podium en "paradeconcept") Inlogplekken en hotspot/browsen Entree	Cultuurgeni eten Leesplezier Ontmoeting en debat	Dynamisch "Altijd wat te doen" (Bijenkorf, de markt ?)	High tech Flexibel	Verbonden met uitleenbibliotheek Met Artplex Met de buitenwereld OPEN
Achter de schermen 3000 m2	Kantoren Opslagruimtes Logistiek e.d.				

*) De genoemde metrages in bovenstaande tabel zijn niet 1 op 1 herleidbaar naar de metrages genoemd in het programma van eisen doch geven een ontwikkelingsrichting aan.

Programma van eisen

Vertaald naar een (samengevat) programma van eisen leiden die functies en taken tot de volgende tabel:

Ruimtes Bibliotheek	m2
Publieksruimtes	
entree/hal/ receptie/beveiliging	330
uitleencentrum/klantenservice/ winkel	565
informatiecentrum	50
auditorium / Forum	505
Koffiecorners (20) / leescafé (185)	205
toiletten publiek	80
Subtotaal Publieksruimtes	1735
Collectieafdelingen	
jeugdafdeling	792
jongerenafdeling	374
romanafdeling	1135
afd informatieve media incl werkplekken	2534
tijdschriften	259
overig stadsstudiehuis	146
debat en vergaderruimte	341
studiecellen	108
tentoonstellingen	150
Multimedia afdeling, incl. luister-, kijk- en rtv-zendfaciliteiten	910
Subtotaal Collectieafdelingen	6749
kunstuitleen	
tooncollecties	250
balie/receptie/ reserveringsruimte/ depotruimte	125
Subtotaal kunstuitleen	375
kantoren	
directie en staf	246
financiële adm./ personeel en organisatie	66
PR en voorlichting en marketing	83
Systeembeheer en functioneel beheer	185
kantoren publieksfuncties en teamleiding	214
kantoren educatieafdeling	136
bewerkingsruimte CB en uitleencentrum	186
medewerkers en coördinatoren muziekafdeling en kunstuitleen	148
Subtotaal kantoren	1264
overige personeelsruimtes	
dienstingang en expeditie	120
beheer en drukkerij	350
Meetingplace en vergaderruimten	235
overige technische ruimten	123
subtotaal overige personeelsruimtes	828
Magazijnen en overige ruimtes	
Magazijn centrale bibliotheek en educatiecollectie	610
fietskelder	600
Subtotaal magazijnen en overige ruimtes	1210
Totaal Netto Bibliotheek	12161
Totaal Bruto Bibliotheek	14400

Enkele aspecten toegelicht

Besluitvorming heeft al plaats gevonden

De gemeenteraad heeft bij de besluiten over de bouw van de nieuwe centrale bibliotheek in 2006 en 2010 de omvang bepaald op 14.400 m² en de exploitatielast afgedekt.

Normering ruimtelijke programma's bibliotheken

Oorspronkelijk, in 2003, lag er een programma van circa 21.000m² gebaseerd op de normen voor bibliotheekbouw van de VNG. Uitgangspunt daarbij is het aantal inwoners in het verzorgingsgebied, dat wordt vertaald naar hoeveelheden collectie per inwoner, die worden weer vertaald naar strekkende meters kast en vervolgens naar vloeroppervlak voor presentatie en gebruik van de collectie. Andere factoren worden daarvan afgeleid. Hoewel er geen actuelere normering is voldoet die "oude" nog redelijk als totaalindicator. Doordat er tegenwoordig- vanwege de digitalisering- minder ruimte voor collecties gepland wordt maar er tegelijkertijd meer ruimte nodig is voor werkplekken, computerplekken, studiecabines, debatruimte, enzovoort is het totaal benodigde vloeroppervlak nog ongeveer hetzelfde.

Het programma voor de nieuwe bibliotheek Utrecht is in 2006 met circa 30% verlaagd naar 14.400 m². Dat gebeurde vooral vanwege financiële redenen en deels omdat het programma verkleind kon worden vanwege synergie met Artplex.

Het programma is dus al ingedikt naar een haalbare en realistische norm.

Benchmark bibliotheken

Op de vraag of Utrecht desondanks een bibliotheek met realistisch oppervlak bouwt kunnen we ook een antwoord vinden door een vergelijking te maken met enkele steden die groter zijn dan Utrecht en enkele die kleiner zijn dan Utrecht.

In deze vergelijking blijkt dat Utrecht nu per inwoner de kleinste centrale bibliotheek heeft en er met de nieuwbouw hooguit sprake is van een inhaalslag.

Centrale bibliotheken	Amsterdam	Rotterdam	Utrecht		Maastricht	Almere
			nu	straks		
inwoners 2010	767.457	593.049	307.081	360.000	119.650	188.160
uren open	84	58	46	66	39	61
m ² (bvo)	28.000	24.000	6.300	14400	10.000	11.600
M ² CB per 1000 inw.	36	40	21	40	84	62
leners	161.500	108.000	62.500	70.000	26.500	58.000
collectie centrale	600.000	400.000	300.000	375.000	160.000	325.000
Collectie p. 1000 inw.	782	675	977	1042	1.337	1.727
zitplaatsen centrale	1000	?	244	700	500	?
leescafé/ nieuwscafé	ja, 2	ja	nee	ja	ja	ja
restaurant	ja	ja	nee	Ja gezaml)	ja	nee
educatorium/theater	ja	ja	nee	Ja(Artplex)	ja	ja

Universiteitsbibliotheken

Soms wordt bij de vraag of de bibliotheek nog wel zoveel ruimte voor collecties nodig heeft de vergelijking met de universiteitsbibliotheek in de Uithof gemaakt. Die is bezig met het afstoten van collecties. Hier manifesteert zich echter het verschil tussen de openbare en de wetenschappelijke bibliotheek. De belangrijkste verschillen zijn:

- Wetenschappelijke literatuur dateert snel; "De avonden" van van het Reve wordt nog gelezen; wetenschappelijke werk van 60 jaar alleen nog uit geschiedkundig oogpunt.
- Het gebruik is anders; wetenschappelijke literatuur bestudeert men op kantoor en aan een bureau; boeken van de openbare bibliotheek in de trein, op de bank, het strand, enz.
- Het taalgebied en de distributie is anders; wetenschappelijke literatuur heeft een relatief klein internationaal publiek.

Deze verschillen leiden er toe dat wetenschappelijke literatuur meer en meer digitaal achter de pc geconsumeerd wordt, terwijl de openbare bibliotheek nog steeds een belangrijke rol speelt en voorlopig ook zal blijven spelen in de voorziening van fysieke boeken.

Wat is het effect van de opkomst van het e-Book

Veel vragen over de toekomst van de bibliotheek hebben betrekking op de digitalisering van boeken en de opkomst van het e-Book.

Het Sociaal Cultureel planbureau rapporteerde in september 2010 over het mediagebruik. Een van de conclusies was dat het lezen van boeken zich in een opleving mag verheugen. En: het zijn vooral hoger opgeleide mannen tussen de 20 en 40 jaar die meer tijd aan iPads en dergelijke besteden ten koste van het kijken naar de publieke omroep en het lezen van tijdschriften.

Het SCP plaatst kanttekeningen bij het tempo waarmee de nieuwe gadgets en social media ingang vinden: de publiciteit suggereert dat het veel sneller gaat dan het in werkelijkheid is en bovendien is onzeker of de ontwikkelingen ingang zullen vinden in alle lagen van de bevolking.

Ook Price Waterhouse Coopers voorspelt in een studie voor Nederland een aandeel voor e-Books van slechts 4,4 % per 2015 (Turning the page; The future of e-Books, 2011).

Er is in Utrecht een grote groep bibliotheekgebruikers (62.500) waarvan kan worden aangenomen dat die in de komende jaren blijft. Kinderen zullen immers blijven leren lezen en volwassenen, vooral de leeftijdsgroep boven de 45 jaar, zullen dat, met de huidige levensverwachting, ook blijven doen. Een nieuwe bibliotheek, zoals gepland, om die groep goed te bedienen is een goede investering in de toekomst.

Mogelijkheden voor meer horeca

Door de raad is gevraagd naar de mogelijkheid om inkomsten uit horeca aan te wenden voor de exploitatie van de bibliotheek. Over de verdeling van horeca-inkomsten zijn in de vorige raadsperiode tussen de directeuren bibliotheek en Artplex afspraken gemaakt. Ingrijpen in die afspraken en daarmee in de exploitatieopzet van het Artplex zou de gemeente als onbetrouwbare partner neerzetten. Er zijn ondertussen wel afspraken gemaakt om het horecapotentieel op de locatie Smakkelaarsveld zowel in type als omvang opnieuw te laten onderzoeken. Indien blijkt dat er meer horeca mogelijk is zullen over dat meerdere aanvullende afspraken gemaakt. Hierover zal na de zomer gerapporteerd kunnen worden.